

ДЕРЖАВНА УСТАНОВА
«ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ ТА ПРОГНОЗУВАННЯ
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ»

Науково-аналітична доповідна записка
«Оцінки населенням АТО на Донбасі»

Київ – 2014

Вступ

Сьогодні Україна перебуває напередодні можливої радикальної активізації соціальних процесів, пов'язаних з переоцінкою військового протистояння та суспільно-політичного конфлікту на Сході України. Усвідомлення суспільних очікувань та орієнтацій є важливим для адекватної державної політики в різних частинах країни, а також для оцінки можливих наслідків в залежності від конкретних обставин перебігу адаптації українського суспільства до нових викликів, пов'язаних із процесами АТО та фактичним станом військового протистояння.

Запропоновані матеріали соціологічного опитування¹ надають інформацію про сприйняття подій на Сході України, перебігу АТО населенням країни; описують основні очікування та побоювання пов'язані із перебігом військового конфлікту, розкривають ставлення населення до різних сценаріїв розвитку ситуації.

¹ Опитування проводилося з 28 липня по 1 серпня 2014 року в 24 областях України, м. Києві. Всього опитано 2000 респондентів. Стандартні відхилення при достовірних 95 відсотках і співвідношенні змінних від 0,1: 0,9 до 0,5: 0,5 становлять 1,34 – 2,24 відсотка. Метод отримання інформації: індивідуальне інтерв'ю «віч-на-віч» за місцем проживання респондента.

Основні результати:

- Більшість українців (57,3%) вважає, що АТО на Донбасі повинна завершитися негайно і замість її проведення слід віддати перевагу пошуку компромісів та мирному врегулюванню. При цьому, у міру наближення до зони ведення АТО, збільшується кількість противників військового вирішення конфлікту. Так, на Сході країни вважають, що АТО має припинитися 70%, а на тій території Донбасу, де не проводять АТО - 77% опитаних. При цьому варто відзначити, що опитування проводилося тільки в тій частині Донецької та Луганської областей, де немає АТО.

- Прихильники продовження АТО очікують швидкого вирішення конфлікту, ті, хто виступає за пошук компромісів і мирне врегулювання - вважають, що конфлікт буде тривалим і навряд чи скоро завершиться.

- Оцінки тривалості військового конфлікту та можливості його поширення:

- Більшість українців вважає, що конфлікт на Донбасі не буде затяжним. Приблизно 60% вважають, що він триватиме не більше півроку, а 21,6% думають, що він закінчиться через 1-2 місяці.
- Більшість опитаних думає, що конфлікт залишиться локальним і не пошириться за територію Донбасу.

- Кількість українців, які не підтримують АТО є значним - 31,5%. Число респондентів які в цілому, або частково підтримують проведення АТО - 55,6%, але ця більшість не є переважною, а близько половини з тих, хто підтримує АТО (21,3% з 55,6%) виступають за припинення конфлікту.

- Більшість опитаних визнає, що вони як мінімум не до кінця розуміють, що зараз відбувається на Сході країни. Тільки 41,3% впевнено відкинули варіант «Я не розумію, що відбувається на Донбасі».

- На сьогодні більшість жителів України згодні з тим, що сприяють продовженню силового конфлікту: В. Янукович; В. Путін зі своїм оточенням. Практично стільки ж вважає, що відповідальність несуть і радикальні проросійські організації, російські спецслужби і місцеві донбаські олігархи. Всі зазначені варіанти набрали від 67,9% до 74,4% підтримки.

- Федералізацію, як шлях вирішення конфлікту на Донбасі неприйнятний для 47,5% від всіх опитаних. При цьому 38,9% українців розглядають варіант федералізації, як можливий компроміс, якщо це призведе до миру в країні. На сході підтримує федералізацію практично половина опитаних. А в Донецькій і Луганській областях (без території АТО, де опитування не проводилося) підтримують федералізацію 51,9%.

- Визнання незалежності ДНР і ЛНР населення України вважає категорично неприйнятним (74,3% респондентів). На Донбасі вважають визнання республік неможливим - 47,2%.

Більшість українців (57,3%) вважає, що АТО на Донбасі повинна закінчуватися, що слід віддати перевагу компромісним шляхам вирішення ситуації, а не прямим бойовим діям. У той же час, 33,7% опитаних респондентів вважають, що АТО повинна продовжуватися. Майже кожен десятий респондент не зміг дати відповідь на відповідне запитання.

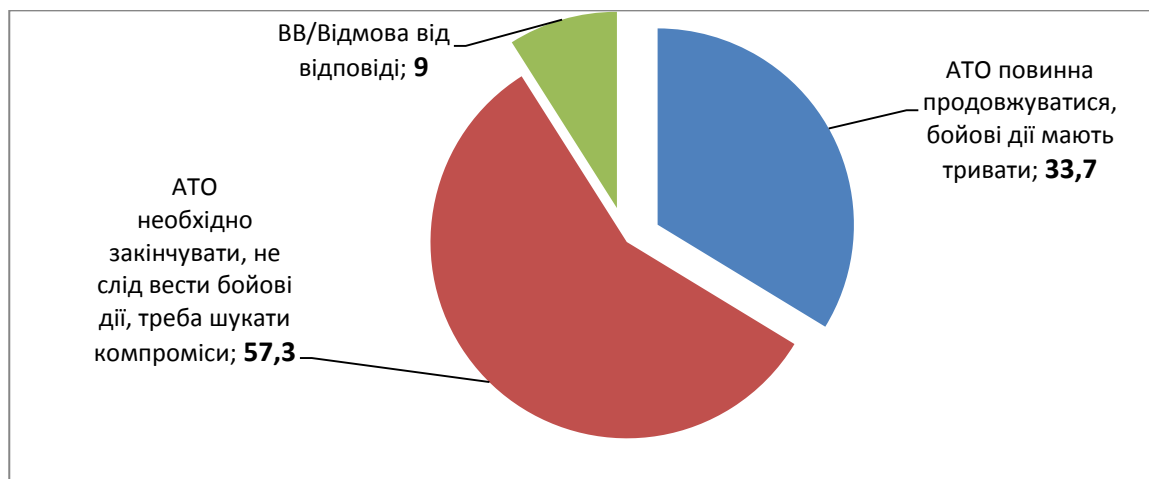

Рис. 1. Розподіл відповідей респондентів на запитання: «Яка з думок Вам ближча і Ви підтримуєте її?..», %

Найбільша частка бажаючих припинення АТО і тих, хто прагне компромісу, – на Сході та Донбасі (70,7% і 77,7% відповідно), Півночі (68,2%) та Півдні України (67,3%). У той же час, на Заході і в Києві переважає точка зору, що бойові дії в рамках АТО повинні продовжуватися (табл. 1).

Таблиця 1. Розподіл відповідей респондентів на запитання: «Яка з думок Вам ближча і Ви підтримуєте її?..», %

	Україна ²	Захід	Центр	Північ	Схід	Південь	Донбас	м. Київ
АТО повинна продовжуватись, бойові дії мають тривати	33,7	60,7	43,1	19,8	22,9	18,2	10,8	60,5
АТО слід закінчувати, потрібно шукати компроміси	57,0	29,6	50,5	68,2	70,7	67,3	77,7	34,8
ВВ /ВІДМОВА ВІД ВІДПОВІДІ	9,3	9,8	6,4	12,0	6,3	14,6	11,5	4,7

Рожевий/блакитний колір означає, що наведене значення вище/нижче середнього показника на рівні значущості 5%.

² Поділ на регіони: Захід – Волинська, Тернопільська, Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Чернівецька, Рівненська області; Центр – Вінницька, Кіровоградська, Полтавська, Хмельницька, Черкаська області; Північ – Житомирська, Київська, Сумська, Чернігівська області; Схід – Дніпропетровська, Запорізька, Харківська області; Південь – Миколаївська, Одеська, Херсонська області; Донбас—Луганська, Донецька області.

Позиція респондентів стосовно необхідності продовження або припинення бойових дій залежить від очікувань тривалості конфлікту на Донбасі: **прихильники продовження АТО переважно очікують швидкого вирішення конфлікту, виступаючи за пошук компромісів очікують, що конфлікт буде тривалішим.**

Більшість українців вважає, що конфлікт на Донбасі не буде затяжним. Приблизно 60% не вважають, що він триватиме більше півроку, а 21,6% думає, що він закінчиться через 1-2 місяці (рис. 2). Щоправда, кожен п'ятий респондент мав труднощі з відповіддю.

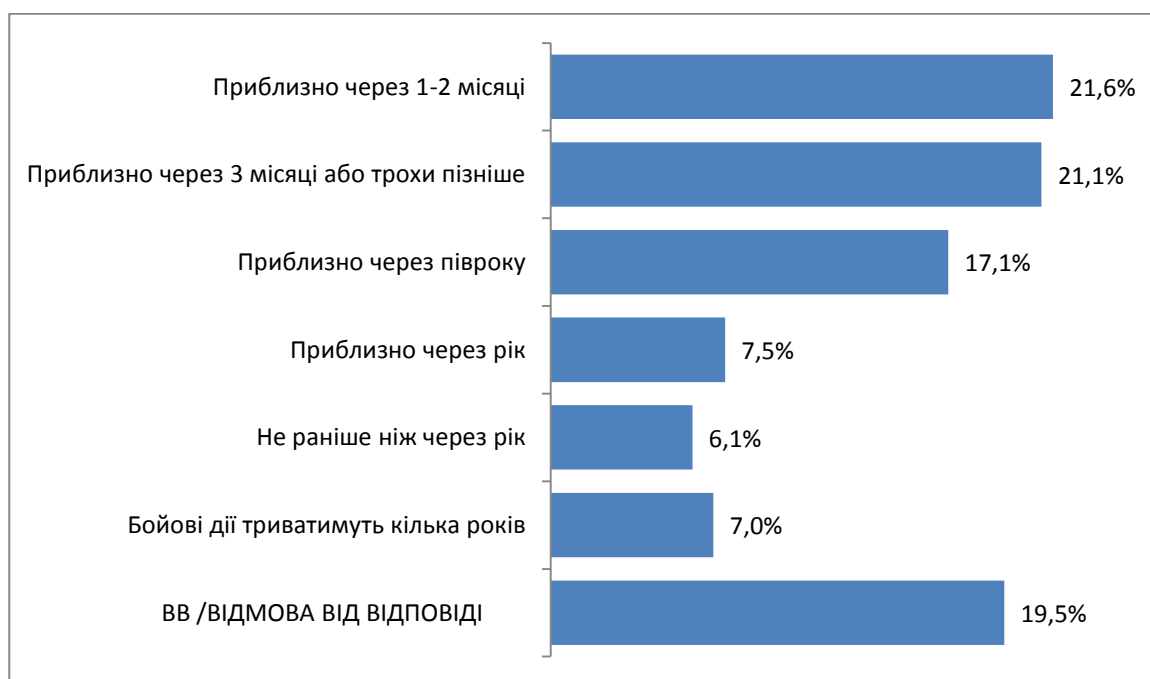

Рис. 2. Оцінки населенням перспектив завершення бойових дій на Донбасі

Найбільше оптимістів серед киян, жителів західних та центральних областей, респондентів з матеріальним становищем вище середнього і високим (табл. 2). Найбільш песимістичні оцінки – на Півдні країни, де більшість вважає, що бойові дії триватимуть від року до декількох років. Більш песимістичні і респонденти з низьким рівнем матеріального доходу.

Таблиця 2. Розподіл оцінок перспектив завершення бойових дій на Донбасі в залежності від макрорегіону, рівня освіти та матеріального становища сім'ї опитаних, %

	Україна	Захід	Центр	Північ	Схід	Південь	Донбас	м. Київ
Приблизно через 1-2 місяці	21,9	26,9	21,2	24,0	15,0	7,6	26,9	36,1
Приблизно через 3 місяці або дещо пізніше	21,2	27,9	27,4	19,8	18,7	13,8	9,8	32,7
Приблизно через півроку	16,9	19,3	19,1	22,2	16,7	16,8	8,7	14,7
Приблизно через рік	7,6	7,1	7,0	11,9	8,0	11,8	3,9	3,0
Не раніше ніж через рік	6,0	3,6	7,5	8,5	7,2	12,9	1,4	1,6
Бойові дії триватимуть кілька років	7,1	6,5	5,9	4,7	8,8	15,2	5,9	1,6
ВВ /ВІДМОВА ВІД ВІДПОВІДІ	19,2	8,8	12,0	8,9	25,6	21,9	43,5	10,2

Рожевий/блакитний колір означає, що наведене значення вище/нижче середнього показника на рівні значущості 5%.

Більшість українців сподівається, що конфлікт залишиться локальним і не буде затяжним:

- **30,3%** сподівається на швидке завершення воєнного конфлікту на Донбасі.

- **31,8%** вважає, що конфлікт буде затяжним, але не вийде за межі Донбасу.

Кожен шостий опитаний вважає ймовірним поширення воєнного конфлікту на всю Україну. Дуже мало серед опитаних тих, хто очікує поширення воєнного конфлікту на Європу і Росію (2,4%), вважає його початком третьої світової війни (2,7%).

Песимістичні оцінки найбільш поширені у відповідях жителів південних областей, які помітно частіше вважають, що конфлікт перекинеться на всю Україну та/або за її межі (табл. 3).

Таблиця 3. Розподіл оцінок перспектив розвитку конфлікту на Донбасі в залежності від макрорегіону, %

	Україна	Захід	Центр	Північ	Схід	Південь	Донбас	м. Київ
Швидке завершення воєнного конфлікту на Донбасі	30,9	42,5	32,9	36,8	20,8	12,0	26,7	47,5
Тривалий затяжний воєнний конфлікт на Донбасі	31,7	40,5	44,9	29,3	29,0	27,6	13,4	32,9
Поширення воєнного конфлікту на всю територію України	15,1	10,5	8,7	18,5	16,7	35,0	11,9	8,8
Поширення воєнного конфлікту і на території Європи і Росії	2,4	1,9	,6	4,8	2,3	5,6	1,7	,8
Воєнний конфлікт стане початком Світової війни	3,0	1,7	2,3	3,8	2,7	3,9	5,0	1,4
ВВ/ВІДМОВА ВІД ВІДПОВІДІ	16,9	2,8	10,5	6,8	28,4	15,8	41,3	8,6

Рожевий/блакитний колір означає, що наведене значення вище/нижче середнього показника на рівні значущості 5%.

На сьогодні, оцінюючи АТО, 55,6% опитаних респондентів в цілому, або частково підтримують її проведення. Водночас, тих, хто не підтримує АТО, – 31,5%. Варто відзначити, що близько половини з тих, хто відповів, що підтримує АТО, виступає за негайне припинення бойових дій.

Наявне, на перший погляд, протиріччя між тим, що 55,6% опитаних підтримують АТО, і тим, що 57,3% виступає за мирне врегулювання, пояснюється тим, що серед перших – далеко не всі відверті «яструби». Ми бачимо, що, як мінімум, 23,1% підтримуючих АТО вважає, що її не потрібно продовжувати в майбутньому (табл. 4). У цілому, частки «яструбів», «голубів» і тих, хто підтримує АТО, але хоче, щоб вона завершилася, приблизно однакові.

Таблиця 4. Розподіл опитаних залежно від підтримки АТО і необхідних подальших дій, %

«Яка з думок Вам ближча і Ви підтримуєте її? ..»	«В цілому, Ви підтримуєте або не підтримуєте проведення антитерористичної операції (АТО)?»		
	Повністю/скоріше, підтримую	Важко відповісти	Повністю/скоріше, не підтримую
АТО повинна продовжуватись, бойові дії мають тривати	29,8	3,3	1,6
АТО слід закінчувати, потрібно шукати компроміси	23,1	7,1	26,1
ВВ /ВІДМОВА ВІД ВІДПОВІДІ	4,1	2,6	2,3

Найсильніше підтримують АТО в західних (79,4%), північних (80%) та центральних (63,3%) областях. Жителі Києва підтримують АТО трохи менше, ніж уся країна (51,2%), при цьому серед них найбільше тих, не визначився (36,3%). Також більш висока підтримка АТО серед жителів сіл (61,8%), ніж міст, чоловіків (60,8%). Більше підтримують АТО респонденти з повною вищою освітою (61,7%) і матеріальним становищем від середнього (60,8%) до вищого (85,6%).

Не підтримує АТО більшість жителів Сходу (50,4%) і Півдня (59,7%) України. Більше противників АТО і серед респондентів з низькою оцінкою свого матеріального статусу (56,4%).

Респондентам було поставлено також запитання про суть конфлікту на Донбасі (рис. 3).

Більшість визнає, що вони, як мінімум, не до кінця розуміють, що ж відбувається на Сході країни. Тільки 41,3% впевнено відкинули варіант «Я не розумію, що відбувається на Донбасі», тобто, вважають, що їм все зрозуміло.

Розглянемо популярність серед респондентів інших варіантів. Їх можна умовно розділити на три категорії. **До першої** входять варіанти, **підтримані переважачою більшістю українських громадян**: те, що відбувається на Донбасі, – (1) боротьба за територіальну цілісність України, (2) війна, організована Росією, а також (3) антитерористична операція. Беззастережно підтримали ці варіанти трохи більше або близько половини респондентів. Якщо додати тих, хто згоден частково, то підтримка цих варіантів набирає від 75,5% до 82,1%.

До **другої групи** ввійшли варіанти, які припускають, що **на Донбасі внутрішньоукраїнський конфлікт** – громадянська війна або повстання місцевих жителів у відповідь на зміну влади. В тій чи іншій мірі згодних з даними варіантами приблизно по 65%. Топ то більше половини громадян України вважають, що відбувається громадянською війною.

Третя група – «геополітичні» пояснення. Конфлікт на Донбасі пояснюється або як війна США і Росії на території України, або безпосередньо як війна, організована США. Ці варіанти мають по 18–19% безумовних прихильників або 40–44% разом з частково згодними.

Рис. 4. Частка опитаних, згодних з тим, що такі суб'єкти продовжують сприяти силовому протистоянню і бойовим діям на Донбасі, %

У той же час, більшість жителів України згодні, що сприяють продовженню силового конфлікту В. Янукович зі своїм оточенням і В. Путін із своїм оточенням. Практично стільки ж вважають, що відповідальність несуть і радикальні проросійські організації, російські спецслужби і місцеві донбаські олігархи. Всі зазначені варіанти набрали від 67,9% до 74,4% підтримки.

Інші варіанти відповідей не мають підтримки більшості населення. Порівняно популярні думки, що протистояння підтримують незадоволені новою владою місцеві жителі (44,4%), сама українська влада (40,4%), а також радикальні українські націоналістичні організації (37,8%).

Це розділення «відповідальних суб'єктів» в масовій свідомості простежується і в соціально-демографічних особливостях.

Таблиця 5. Питома вага опитаних, які вважають тих чи інших суб'єктів відповідальними за продовження силового протистояння на Донбасі, за макрорегіонами, %

	Україна	Захід	Центр	Північ	Схід	Південь	Донбас	м. Київ
Оточення колишнього Президента України В.Януковича	73,9	96,5	85,2	88,2	66,4	57,8	44,0	64,2
В. Путін і його оточення	73,0	96,7	82,3	85,4	62,9	60,5	38,1	81,6
Радикальні проросійські організації	70,7	87,0	82,1	77,9	67,9	69,3	41,8	55,0
Російські спецслужби	69,2	92,4	80,2	83,4	61,8	56,8	34,1	65,0
Донецькі і Луганські олігархи	67,2	77,7	79,5	78,7	62,2	69,7	44,7	44,2
Місцеві жителі, незадоволені політикою нової влади	44,5	37,3	43,5	59,2	48,5	50,2	39,9	32,9
Офіційна українська влада	38,9	10,6	35,0	36,8	50,9	65,2	55,8	26,1
Радикальні українські націоналістичні організації	36,6	8,7	34,2	34,1	49,5	58,2	51,9	27,3
Організатори та учасники "Майдану"	29,4	4,7	28,3	24,0	44,0	44,4	43,3	22,4
Спецслужби США	28,9	5,6	18,9	28,2	39,0	57,4	40,8	25,1

Рожевий/блакитний колір означає, що наведене значення вище/нижче середнього показника на рівні значущості 5%.

В ході дослідження ставилися запитання для отримання інформації про те, наскільки готові громадяни України піти на зміну державного устрою заради припинення бойових дій на Донбасі.

Практично 40% опитаних респондентів вважають, що федералізація може бути компромісом. Відсоток супротивників федералізації незначно вищий - 47,5%. При цьому визнання незалежності ДНР і переважна більшість опитаних респондентів вважає неприйнятним (в тій чи іншій мірі його не сприймають 74,3% респондентів).

Таблиця 6. Розподіл відповідей респондентів на запитання: «Оцініть, наскільки прийнятно, щоб для встановлення миру, припинення бойових дій на Донбасі, Україна пішла на такі зміни державного устрою ...», %

	Україна	Захід	Центр	Північ	Схід	Південь	Донбас	м. Київ	
Змінити державний устрій України на федеративний при збереженні цілісності країни	Прийнятно	38,9	22,0	36,8	38,6	46,8	47,5	51,9	31,4
	Неприйнятно	47,8	75,5	56,7	43,6	35,9	32,6	26,5	54,7
	Повністю прийнятно	17,1	4,9	13,1	19,9	20,1	15,8	28,4	27,3
	Скоріше, прийнятно	21,8	17,0	23,8	18,7	26,7	31,7	23,5	4,1
	Скоріше, не прийнятно	13,1	14,2	20,6	9,8	10,8	18,3	9,0	4,9
	Повністю не прийнятно	34,7	61,3	36,1	33,7	25,1	14,3	17,5	49,7
	ВВ	13,3	2,6	6,4	17,8	17,3	19,9	21,6	14,0

		Україна	Захід	Центр	Північ	Схід	Південь	Донбас	м. Київ
Визнати створення незалежних республік ДНР и ЛНР	Прийнятно	11,2	3,7	9,4	7,1	14,4	8,9	23,8	12,5
	Неприйнятно	74,6	94,5	87,6	74,5	67,7	68,3	47,2	72,8
	Повністю прийнятно	3,5	,6	1,2	,7	3,8	1,8	12,8	3,9
	Скоріше, прийнятно	7,7	3,1	8,2	6,4	10,6	7,1	11,0	8,5
	Скоріше, не прийнятно	16,7	12,1	16,5	16,1	20,0	32,0	11,1	11,7
	Повністю не прийнятно	57,8	82,4	71,1	58,4	47,7	36,3	36,1	61,0
	ВВ	14,2	1,8	2,9	18,4	17,8	22,8	29,0	14,8

Рожевий/блакитний колір означає, що наведено значення вище/нижче середнього показника на рівні значущості 5%.

Сьогодні Україна знаходиться напередодні можливої радикальної активізації соціальних процесів, пов'язаних з переоцінкою воєнного протистояння і суспільно-політичного конфлікту на Сході України. В даний час українське суспільство не застраховане ні від затяжного конфлікту, ні від надмірного радикалізму, ні від падіння в прірву національної ворожнечі. Слід визнати, що поки ми (влада, ключові соціальні інститути та суспільство в цілому) не змогли адекватно вибудувати систему протидії викликам і ризикам, пов'язаним з військовим конфліктом на Сході країни.

І хоча ще йдуть військові дії, вже зараз доцільно:

- оцінити міграційний потенціал зі східних регіонів і можливих подальших потоків, як зі Сходу, так і з Криму;
- необхідно враховувати плани переселенців з повернення/неповернення на колишнє місце проживання;
- розробити конкретний план дій (національну програму) по реадаптації вимушених переселенців; розробити пріоритети (коротко-, середньо-і довгострокові) з орієнтацією на максимально швидке забезпечення комплексної модернізації Донбасу;
- по кожному населеному пункту потрібна чітка, конкретна програма відновлення, яка повинна бути доведена до людей;
- необхідно розробити стратегію інформаційної політики по широкому спектру питань (формування ціннісних орієнтацій: ідентичності з Україною, патріотизму, толерантності, правової культури тощо, в тому числі за рахунок цільових інформаційно-освітніх, культурно-освітніх програм, популяризації аналітичного огляду історичних та сучасних подій);
- особливу увагу потрібно приділити формуванню державної політики щодо повернення тимчасових переселенців з Росії.

І цей перелік "треба" і "терміново" - дуже і дуже довгий. Наша держава виявилася не готовою до того випробування, яке ми проходимо зараз, по широкому спектру питань.